

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

МАТЕРІАЛИ
ХVІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,
присвяченої 215-річчю заснування
ХНПУ імені Г.С. Сковороди
(14–15 листопада 2019 р., м. Харків)

Харків 2019

Україна, 61002, Харків
вул. Алчевських, 29

У збірці представлено результати актуальних наукових досліджень вчених – докторантів, викладачів, учителів, вихователів, аспірантів, магістрантів – учасників XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Методологія сучасних наукових досліджень», присвяченої 215-річчю заснування ХНПУ імені Г.С. Сковороди (Харків, 14–15 листопада 2019 р.) з України, Білорусі, Вірменії, Грузії.

Для наукових працівників, викладачів вищих навчальних закладів, учителів, вихователів, здобувачів вищої освіти. Може використовуватись у навчальному процесі на всіх рівнях вищої освіти.

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Україна),
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Україна),
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна),
Мозирський державний педагогічний університет імені І.П. Шамякіна (Білорусь),
Вірменський державний педагогічний університет імені Х. Абовяна (Вірменія),
Батумський державний університет імені Шота Руставелі (Грузія),
Телавський державний університет імені Якова Гогобашвілі (Грузія),
Куявсько-Поморська Вища Школа в Бидгощі (Польща)

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

за результатами XVI Міжнародної
науково-практичної конференції,
присвяченої 215-річчю заснування ХНПУ імені Г.С. Сковороди
(14–15 листопада 2019 р., м. Харків)

Харків
2019

М 54 Методологія сучасних наукових досліджень : збірник наукових праць
за результатами XVI Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 125-річчю
заснування ХНПУ імені Г. С. Сковороди (14–15 листопада 2019 р., м. Харків) / за заг. ред.
Ю. Д. Бойчука і К. А. Юр'євої — Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2019. — 232 с.

Мови видання: українська, англійська, білоруська, вірменська, грузинська, російська.

У збірці представлено результати актуальних наукових досліджень вчених – докторантів, викладачів, учителів, вихователів, аспірантів – учасників XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Методологія сучасних наукових досліджень» (Харків, 14–15 листопада 2019 р.) з України, Білорусі, Вірменії, Грузії.

Збірник призначений для наукових працівників, викладачів вищих навчальних закладів, учителів, вихователів. Може використовуватись у навчальному процесі на всіх рівнях вищої освіти.

Усі статті пройшли рецензування, зберігають авторську редакцію. Всю відповідальність за зміст несуть автори.

Редакційна колегія:

Бойчук Ю. — головний редактор, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, проректор з наукової роботи ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Болбас В. — доктор педагогічних наук, професор Закладу освіти «Мозирський державний педагогічний університет імені І. П. Шамякіна» (Мозир, Білорусь)

Гарібашвілі М. — доктор педагогічних наук, професор, Спікер Представницької ради Телавського державного університету імені Якова Гогобашвілі (Телаві, Грузія)

Гіоргадзе Н. — доктор філологічних наук, асоційований професор, завідувач департаменту грузинської мови Телавського державного університету імені Якова Гогобашвілі (Телаві, Грузія)

Даллакян А. — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки і методик Вірменського державного педагогічного університету ім. Х. Абовяна (Єреван, Вірменія)

Жибашвілі О. — кандидат історичних наук, доцент старший науковий співробітник департаменту історії та археології Інституту Ніко Бердзенішвілі, Батумський державний університет імені Шота Руставелі (Батумі, Грузія)

Карапетян В. — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки та методик Вірменського державного педагогічного університету ім. Х. Абовяна (Єреван, Вірменія)

Криштоф С. — заступник головного редактора, кандидат педагогічних наук, директор Департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації МОН України (Київ, Україна)

Нахуцрішвілі Н. — кандидат педагогічних наук, професор кафедри педагогічних наук Телавського державного університету імені Якова Гогобашвілі (Телаві, Грузія)

Палієва Т. — кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з наукової роботи Закладу освіти «Мозирський державний педагогічний університет імені І. П. Шамякіна» (Мозир, Білорусь)

Саргсян А. — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки і методик Вірменського державного педагогічного університету ім. Х. Абовяна (Єреван, Вірменія)

Башкір О. — доктор педагогічних наук, доцент професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, голова ради молодих учених ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Трубчанінов М. — кандидат історичних наук, доцент, начальник наукової частини ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Шоповалова О. — начальник редакційно-видавничого відділу ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Юр'єва К. — доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії і технологій дошкільної освіти та мистецьких дисциплін ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Янкович О. — доктор педагогічних наук, професор факультету суспільно-філологічних наук Куявсько-Поморської Вищої Школи (Бидгощ, Польща)

© Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2019

ЗМІСТ

Танько Т. П., Юр'єва К. А., Тарарак Н. Г. Перспективи створення регіональної системи громадянської та міжкультурної освіти населення на основі курсу «Культура добросусідства»	6
Болбас В. С. Роля гісторыка-педагогічных даследаванняў у сучаснасці	13
Ավանեսյան Ա. Մ. Թիմակազմավորող գործառույթի ընդլայնման հնարավորություններն ավագ դպրոցականների սոցիալ-հոգեբանական թրեյնինգներում	18
Аванесуян А. М. Mechanisms of increasing teambuilding function in social-psychological trainings of high schoolers	
Асташова А. Н. Педагогическая диагностика как способ профессионально-квалификационного продвижения учителя школы і ступени общего среднего образования	23
Астрейко Е. С., Астрейко С. Я., Шахина И. Ю. Показатели и критерии сформированности умений инновационной деятельности у будущих педагогов	27
Бакай С. Ю. Використання емоційно-вольових станів як методів опанування співацької майстерності студентами закладів вищої педагогічної освіти за спеціальністю «Дошкільна освіта»	31
Белоус А. В. Теоретико-методологические основы исследования творчества Д. Мережковского	36
ბერძენიშვილი ნანა, ბერძენიშვილი ნინკა. განიარაღება ცივი ომის პერიოდში	40
Бердзенишвілі Нана, Бердзенишвілі Нанука. Роззброєння під час «холодної війни»	
Болбас Г. В. Экологичность в системе педагогических понятий	45
Григоренко В. Л. Тренінгові засоби формування професійної мобільності майбутнього вихователя ЗДО в умовах євроінтеграції	48
გურგენიძე თ., თაზახანოვა ტ. რატომ გახდა აქტუალური პედაგოგიური პრაქტიკის კვლევა და რა პრობლემების ახლავს თან მასზე მუშაობას.	53
Gurgenidze T., Tazakhanova T. Why research on pedagogical practice has become topical and what problems accompany working on it	
Давидова М. О. Психолого-педагогічні аспекти формування творчої особистості вихователя	56
Дыгун Е. П. Диагностика ценностей, мотивов и целей учебно-профессиональной деятельности студентов в условиях поликультурного образовательного пространства	60
Єгорова О. В. Сутність дослідницького досвіду майбутнього вчителя	63
ზუბიტაშვილი თ. თბილისის ტურისტული პოტენციალი	65
Зубіташвілі Т. Туристичний потенціал Тбілісі	
Иванова Л. Н. Методы изучения эмоциональных состояний студентов-практикантов	71
Исмайллова Л. В., Силич В. Г. Коммуникативная культура педагога: сущность, структура, проблемы формирования	74
Istomina R. F. Classroom research techniques	78

Հաճարյան Լ. Մ. Հանաչողա-փորձարարական գործունեության առանձնահատկությունները ավագ նախադպրոցական տարիքում	80
Казарян А. М. Особливості пізавально-експериментальної діяльності у старшому дошкільному віці	
Калач Л. А. Методы изучения коммуникативной компетентности у будущих педагогов	84
Кананчук О. О. Специфика управления научно-исследовательской деятельностью школьников: нейропедагогический аспект	87
Քեօձք Թ., Լեգաձք Օ. Սასոցվո-սամբւրնեօ քօօքրատիքքեօ տշմետմի XX խաւքշնիս 30-օան ճլքեքմի	90
Кебадзе М., Лекаїдзе Т. Сільськогосподарські кооперативи в Тушеті в 1930-х роках	
Ковтун А. В. Художньо-естетичний розвиток дітей дошкільного віку засобами театральної-ігрової діяльності в умовах закладу дошкільної освіти	94
Кодацька О. Методика вивчення об'ємних геометричних фігур у початкових класах	99
Кодацька С. Домашні завдання творчого характеру в початкових класах	104
Кордубан М. В. Питання використання музично-педагогічної системи Карла Орфа в ЗДО	109
Кочубей О. С. Изучение особенностей влияния самооценки на духовно-нравственное развитие личности студентов	114
Кузьменко Е. В. Поликультурные и субъектные доминанты современного образовательного пространства: методологический аспект	117
Кузьменко Е. В., Комонова А. В. Проблема духовно-нравственного воспитания современной молодежи в контексте интеграционных образовательных процессов	121
Ларіна І. О., Доля Ю. В. Інтеграційний підхід до викладання художньо-естетичних дисциплін в процесі підготовки майбутніх музичних керівників закладів дошкільної освіти	126
Луговская Е. В. Формирование готовности будущих педагогов к работе с семьей	131
Луговская Е. В. Социально-педагогические условия повышения воспитательного потенциала семьи	133
Մալումյան Տ. Զ. Ավագ նախադպրոցականների հուզական հակազդումների ուսումնասիրման արդյունքները	137
Малумян Т. 3. Результати дослідження емоційних реакцій старших дошкільників	
Мармаза О. І. Особливості наукового дослідження проблем управління	145
Медведева А. С. Формы и методы работы по гражданско-патриотическому воспитанию младших школьников (на примере учебного предмета «Человек и мир»)	149
Հովակիմյան Բ. Մ. Տուն-ինտերնատի բնակիչների միջանձնային հարաբերությունները	152
Овакімян К. Міжособистісні стосунки жителів будинку-інтернату	
Рускевич Н. В. Особенности организации воспитательного процесса в сельской школе в шестой школьный день	157
Седун М. А. Неполная семья как объект социально-педагогической работы	162
Танько А. В. Ф. Глазл: соціально-екологічний підхід до визначення сутності конфлікту	165

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ УПРАВЛІННЯ

Для ефективного дослідження проблем управління важливо, насамперед, чітко усвідомлювати, у межах якої наукової дисципліни воно здійснюється, оскільки керівники різних галузей (транспорт, медицина, фармація, освіта, виробництво тощо), спираючись на загальні основи теорії управління, вирішують свої специфічні завдання. Відповідно галузі конкретизуються принципи, методи, технології, підходи до управління.

Зазначимо, що управління освітою – це самостійна наукова дисципліна, до того ж існує наукова спеціальність «теорія та методика управління освітою» (шифр 13.00.06). Управління освітою щільно пов'язане з іншими дисциплінами: соціальне управління, філософія, педагогіка, психологія, соціологія, економіка тощо.

Насправді наукові дослідження, які виконуються студентами під час магістерської підготовки за спеціальністю 073 «Менеджмент», досить часто «ховаються» за педагогікою або педагогічним менеджментом. Термін «педагогічний менеджмент» в англійських країнах звучить як «management in classroom», буквально – «менеджмент у класній кімнаті» і означає роботу вчителя з організації освітнього процесу на уроці. Вчитель не стає при цьому професійним керівником.

Слід сказати, що управління освітою має свій специфічний менеджерський кут зору на педагогічні проблеми та покликане їх вирішувати власними засобами. Понятійно-категоріальний апарат управління освітою суттєво відрізняється від педагогічного. Так, об'єктами управління освітою виступають педагогічні заклади, системи та процеси, які в них протікають. З огляду на це, слід звернути увагу на недоречність, яка досить часто спостерігається під час роботи студентів над науковими дослідженнями: коли педагогічний вплив вчителя на учня подається в контексті управління. Цей аспект має відношення до педагогіки та педагогічного менеджменту.

Ефективність та розвиток закладів освіти передбачають, передусім, наукоємність управління, застосування наукового підходу до управлінської діяльності. В основі цього повинно бути розуміння суті управління та специфіки погляду на заклад освіти з позиції управління, а не педагогіки.

З огляду на вище зазначене, у наукових дослідженнях магістрантів спостерігаються типові помилки, на яких науковим керівникам необхідно превентивно зосереджувати увагу:

1. Досліджується не управління об'єктом, а сам об'єкт. Проте вивчатись та вдосконалюватись повинна управлінська діяльність з формування чи розвитку даного об'єкта: цілі, завдання, принципи, логіка, етапи, умови, засоби тощо.

2. Не розкрито зв'язки управлінської діяльності та об'єкта управлінського впливу. Стан об'єкту тільки опосередковано засвідчує результати управлінської діяльності керівника. Відтак необхідно довести, що саме є наслідком власне управління.

3. Слепе перенесення ідей, технологій загального менеджменту у сферу освіти. Трансфер повинен бути коректним і враховувати специфіку освітніх організацій на відміну, наприклад, від комерційних, виробничих тощо.

4. Використовується вузькопедагогічні знання про освітній заклад та управління ним. Проте зводити все до освітнього процесу недоцільно. Слід звернути увагу, що магістерські роботи, у яких розкривається діяльність вчителя з управлінського аспекту («вчитель – учень»), можна віднести тільки до педагогічних, що не відповідає вимогам до випускної роботи зі спеціальності 073 «Менеджмент» (освітня програма «Управління навчальним закладом»).

5. Не розрізняються проблеми управління та проблеми, які вирішуються за допомогою управління. Об'єктом дослідження у першому випадку буде управління, а у другому – системи, які вдосконалюються за допомогою управління.

Аналіз тематики наукових досліджень засвідчує, що більшість магістерських робіт присвячена вирішенню педагогічних проблем засобами управління: «Управління інноваційною діяльністю педагогічного колективу», «Управління розвитком закладу освіти», «Створення сприятливого соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі», «Формування організаційної культури в закладі освіти» тощо. У той час досліджень, які стосуються, наприклад, вдосконалення певних функцій управління, запровадження інновацій у власну управлінську діяльність, підвищення компетентності керівника з окремих питань, значно менше. Це говорить про те, що майбутні керівники, по-перше, тяжіють до педагогіки; по-друге, їм легше знаходити прогалини та недоліки у інших системах, ніж у своїй діяльності; по-третє, складніше розробити програму вдосконалення власної діяльності (компетентності, стилю управлінської поведінки тощо), ніж інших. Наприклад, теми «Формування іміджу закладу освіти» чи «Формування іміджу педагогічного колективу» студенти обирають значно охочіше, ніж «Формування особистісно-професійного іміджу керівника закладу освіти».

6. Заявлене у науковому апараті або змісті роботи не відповідає дійсності. Наприклад, студенти вживають поняття «система» («система управління», «система роботи»). Натомість у дослідженні розкрито тільки певні аспекти, які ніяк не можуть претендувати на систему.

7. Дослідник дає нечіткі визначення понять, спирається на сумнівні положення. Дійсно, управління – це молода наука, її категоріальний апарат не усталений. Відтак необхідно аналізувати декілька різних підходів до визначення дефініції та наголошувати на тому, якої точки зору дотримується дослідник (наприклад, деякі науковці відносять функцію мотивування до операційних, а дехто – до соціально-психологічних).

У науковому дослідженні студент вирішує проблему вдосконалення управління у базовому закладі освіти. З огляду на це, аналіз не повинен бути добіркою подій у країні, проблем розвитку загального менеджменту, декларативних вимог до керівника та сучасного закладу освіти.

Проблемний аналіз практики управління передбачає:

- виявлення результатів управління та стану об'єкту управлінського впливу, які не задовольняють дослідника (які результати роботи об'єкту та управління ним не задовольняють?);
- формулювання проблеми результату, що виникла унаслідок цього (у чому полягає розходження реального та бажаного?);
- формулювання проблеми процесу (що робили не так та як треба?);
- виявлення проблеми умов, що спричинили проблеми результату та процесу (яких умов бракувало і які необхідно створити?);
- аналіз концептуальних, ціннісних та поведінкових засад діяльності управлінця;
- виявлення проблеми «кризи компетентності»;
- виявлення активу в управлінській діяльності (які є досягнення в управлінні? що вдається дуже добре?);
- заповнення перспект-карти управління (що зберегти? що розвивати? що підсилити, зміцнити? що оптимізувати?);
- з'ясування невикористаних резервів;
- формулювання нових потреб об'єкта управління та вимог до управління ним.

Не менш складною для дослідника є проблема оцінювання результатів управління: як відокремити результати власне управління від результатів роботи колективу, від ефекту інноваційних технологій чи наявних ресурсів? На кшталт, як об'єктивно оцінити вплив керівника на якість навчання учнів, коли задіяні інші суб'єкти, які теж претендують на високу оцінку свого внеску у вирішення проблеми – безпосередньо учні, вчителі, батьки, репетитори?

З огляду на це, в систему оцінювання управління необхідно закладати властивості як систем, на які впливає управлінець, так і управлінської діяльності. Наприклад, необхідно довести, що зміна іміджу закладу освіти відбулась та що це є наслідком ефективного управління. Дослідник повинен встановити та відстежити зв'язки між управлінням та об'єктом управління, схарактеризувати властивості управління (цілеспрямованість, системність, превентивність, партисипативність тощо), визначити

Методологія сучасних наукових досліджень

результативність різних видів діяльності керівника по відношенню до об'єкта (аналізування, планування, організовування, контролювання, регулювання).

Окрім цього, слід звернути увагу на те, що можуть бути високі результати на мить, які досягнуті, наприклад, засобами примусу та інших авторитарних методів. Відсутність ініціативи, творчості, здорового мікроклімату, професійної мотивації – наслідки такої управлінської політики, які відтепер матимуть місце в колективі. Отже, у такому контексті говорити про ефективність управлінської діяльності не можна.

Підсумовуючи, слід зазначити, що наукове дослідження розкриває уявлення й знання студента менеджерської спеціальності про управління як науку, виявляє ступінь його готовності до самостійної практичної управлінської діяльності.